

Ar žinote, kas yra REACH?

O_2

N_2

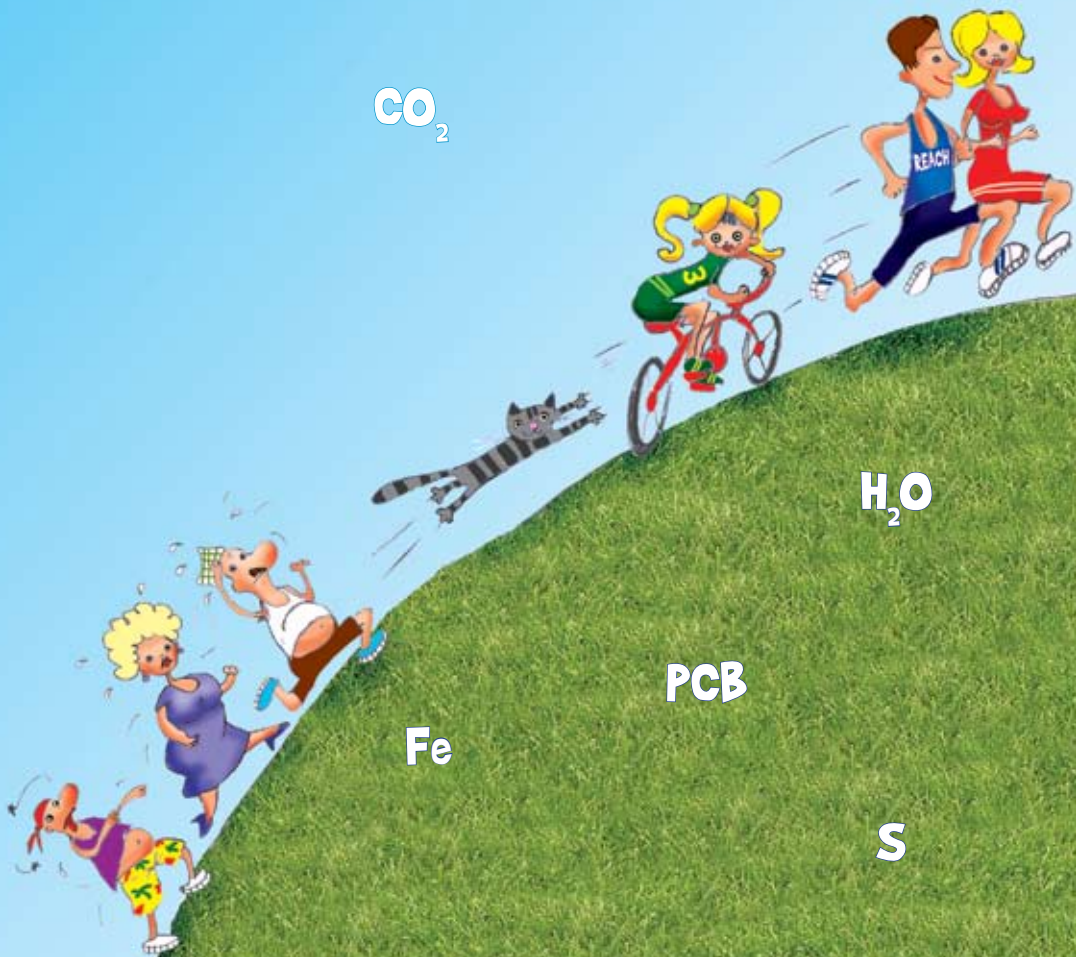
CO_2

H_2O

PCB

Fe

S

Cheminės medžiagos ir preparatai yra svarbūs kasdieniame mūsų gyvenime. Jie pagerina gyvenimo kokybę, suteikia daugiau patogumų ir mums sunku įsivaizduoti savo kasdienybę be cheminių produktų. Visur – namuose, darbe, mokykloje, gatvėje – mes, net patys to neįtardami (!), kontaktuojame tiesiogiai arba su gaminiuose esančiomis įvairiomis cheminėmis medžiagomis ar jų mišiniais.

KAS YRA CHEMINIAI PRODUKTAI?

Cheminiai produktai – tai gaminamos arba gamtoje esančios cheminės medžiagos (elementai arba elementų junginiai) ir cheminių medžiagų mišiniai, preparatai. Pvz., sidabras, kaip sudedamoji žiedo dalis, taip pat yra cheminė medžiaga, o įvairūs dažai dažniausiai yra cheminiai preparatai (įvairių cheminių medžiagų mišiniai).

KUR GALIMA APTIKTI CHEMINIUS PRODUKTUS?

- chemijos laboratorijoje? Taip, bet ne tik ...
- mūsų vonios kambariuose
- mūsų miegamuosiuose
- mūsų televizoriuose ir kompiuteriuose
- mūsų batuose ir drabužiuose

KODĖL MUMS SVARBŪS CHEMINIAI PRODUKTAI?

Cheminiai produktai gerina mūsų gyvenimo kokybę: štai spalvoti ir ilgaamžiai baldai, kilimai, spalvoti rūbai, dažai - tai tik keletas iš mūsų kasdieniame gyvenime naudojamų gaminių, kurių dalį naudingų savybių nulemia cheminės medžiagos.

KODĖL CHEMINĖS MEDŽIAGOS GALI BŪTI PAVOJINGOS?

Cheminės medžiagos gali būti pavojingos dėl savo savybių – jos gali būti toksiškos, sukelti vystymosi ir vaisingumo sutrikimus, sukelti genetinius ląstelių pakitimus, kauptis organizmuose, sukelti vėžinius ir alerginius susirgimus ir pan.

DABAR...

Ūtalatai – tai viena plačiausiai naudojamų junginių grupė, pavojingų aplinkai ir žmogui. Manoma, kad ūtalatai yra labiausiai paplitę žmogaus pagaminti teršalai. Jie naudojami kaip priedas minkštuose plastikuose, kad juos suminkštintų, pvz., PVC grindų dangoje, sienų apmušaluose, neperšlampamam sluoksniui padengtose palapinėse, lietpalčiuose, batų paduose, dažuose.

Nieko nuostabaus, jei nesate girdėję apie ūtalatus, nes jie neminimi etiketėse, jie nematomi, bet jie beveik visuomet ten...

Tik nuo 2005 m. ūtalatai buvo uždrausti naudoti vaikų žaisluose, kosmetikoje, tačiau jų naudojimas kituose produktuose yra neribojamas.

Ūtalatai kenkia kepenims, trikdo medžiagų apykaitą, silpnina imuninę sistemą, neigiamai veikia vyrų lytinę sistemą, vaikams gali sukelti astmą.

Ūtalatų aptinkama ir motinų piene – taip tiesiogiai šios medžiagos gali patekti į kūdikio organizmą.

KAM GALI PAKENKTI CHEMINIAI PRODUKTAI?

- Žmonėms – ypač jautrūs cheminių produktų poveikiui yra vaikai, nėščios moterys.
- Aplinkai – cheminės medžiagos gali užteršti upes, orą, gruntą, būti pavojingos gyvūnams, augalams ir pan.

KOKS CHEMINIŲ MEDŽIAGŲ POVEIKIS?

- Trumpalaikis – ėsdinimas, alerginis poveikis, akių dirginimas, vandens tarša ir pan.
- Ilgalaikis – vėžiniai susirgimai, genų mutaciniai pakitimai, endokrininės sistemos pažeidimai, bioakumuliacija, pernašos tolimais atstumais nuo išmetimo į aplinką šaltinio.

KUR YRA PROBLEMOS ŠAKNYS?

- Mūsų aplinkoje yra daug cheminių medžiagų, apie kurias sukaupta daug įvairios informacijos, tačiau net ir tokiu atveju yra sudėtinga nustatyti pakankamas saugos priemones ir apsaugoti žmonių sveikatą ir aplinką nuo galimo neigiamo poveikio.
- Yra daug cheminių medžiagų, kurios, įtariama, pasižymi pavojingomis žmogaus sveikatai ir aplinkai savybėmis, tačiau trūksta žinių apie šių medžiagų savybes.
- Vis gi didžiausia problema, kad mūsų aplinkoje naudojama daug cheminių medžiagų, apie kurių galimą poveikį žmonių sveikatai ir aplinkai duomenų išvis nėra.

PRAEITYJE...

Ar žinojote, kad PCB buvo naudojami nuo 1929 m. ir uždrausti pardavinėti Europoje 1970 m.? Ar žinate, kodėl?

Polichlorinti bifenilai (PCB) yra sintetinių organinių junginių grupė, apie 130 jų izomerų galima aptikti komerciniuose produktuose.

Nuo 1929 m. PCB buvo naudojami elektros įrenginiuose, tekstilės pramonėje, laivų korpusų dažuose ir kt.

Apskaičiuota, kad nuo 1929 m. iki 1993 m. pasaulyje buvo pagaminta apie 1,8 milijonų tonų PCB.

Ypač vertinama PCB savybė – cheminis stabilumas (patvarumas) - sėkmingai pritaikyta gamyboje, tačiau, lazda turi du galus - kai PCB patenka į aplinką, šios medžiagos ir ten išlieka patvarios – ilgai nesuyra.

PCB yra vieni labiausiai aplinkoje paplitusių teršalų – jie aptinkami patalpų ir aplinkos ore, paviršiniuose ir požeminiuose vandenyse, dirvožemyje, maisto produktuose.

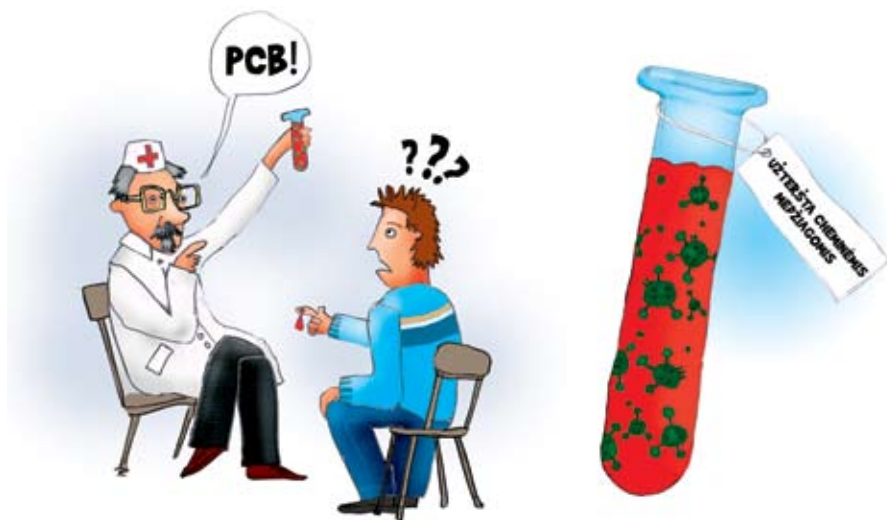
PCB junginiai yra ne tik ilgai nesuyrantys, bet ir toksiški.

Nedideli PCB kiekiai gali sukelti ūmius (odos bėrimas, akių sudirginimas, imuninės ir kvėpavimo sistemų bei kepenų funkcijos sutrikimai, galvos skausmas, nuovargis, atminties pablogėjimas, nervingumas) ir lėtinius (kepenų paženklimas, reprodukciniai ir vystymosi sutrikimai ir, manoma, vėžys) sveikatos sutrikimus.

Net ir dabar aplinkoje ir gyvuosiuose organizmuose randama patvariųjų PCB junginių, nors jau beveik 40 metų, kai jie uždrausti pardavinėti.

PCB kaupiasi organizmuose per mitybos grandinę, o ant mūsų stalo PCB dažniausiai patenka su mėsa ir žuvimi.

Pasaulio gamtos fondo Europoje atliktas kraujo tyrimas parodė, kad visų eksperimente dalyvavusių žmonių kraujas buvo užterštas daugybe pramonėje naudotų (pvz., PCB) ir lig šiol naudojamų cheminių medžiagų.

KOKIE TEISINIAI REIKALAVIMAI CHEMINIŲ PRODUKTŲ GAMYBAI/PLATINIMUI/NAUDOJIMUI/TVARKYMU IŠTAIKOMI ES? KODĖL YRA BŪTINAS NAUJAS REACH REGLAMENTAS, NUSTATANTIS CHEMINIŲ MEDŽIAGŲ GAMYBĄ, PLATINIMĄ, NAUDOJIMĄ IR TVARKYMĄ?

Esamas teisinis cheminių produktų reglamentavimas neužtikrina žmonių sveikatos ir neapsaugo aplinkos nuo pavojingų cheminių medžiagų panaudojimo. Šiuo metu sudėtingas cheminių medžiagų keliamos rizikos vertinimo ir apribojimų nustatymo mechanizmas yra neveiklus ir neefektyvus.

KAS YRA REACH?

2006 m. gruodžio mėn. 18 d. Europos Sąjungos šalių narių Aplinkos ministrai priėmė nutarimą, kad REACH (cheminių medžiagų registracija, vertinimas, autorizacija ir apribojimai) reglamentas įsigalioja nuo 2007 m. birželio mėn. 1 d. REACH reglamento tikslas - pagerinti žmonių sveikatos ir aplinkos apsaugą, taip pat užtikrinti Europos chemijos pramonės konkurencingumą ir inovatyvumą.

Pagal reglamentą, pramonės įmonėms tenka atsakomybė įrodyti gaminamos ar naudojamos cheminės medžiagos saugumą. Taip tikimasi paskatinti pavojingas chemines medžiagas pakeisti saugesnėmis, t.y. chemijos pramonės įmonės bus skatinamos atlikti mokslinius tyrimus ir drauge kurti saugesnes alternatyvas (ir saugesnes chemines medžiagas, ir saugesnius gaminius su cheminėmis medžiagomis, ir saugesnes technologijas).

Vienas iš REACH reglamento prioritetų yra naujos informacijos apie chemines medžiagas generavimas (nebūtinai atliekant laboratorinius bandymus) ir šios informacijos pateikimas plačiajai visuomenei, vartotojams, skatinant visuomenės pasitikėjimą cheminėmis medžiagomis ir jų gamintojais. Šiuo metu yra mažai informacijos apie daugelį mūsų kasdienėje aplinkoje esančių cheminių medžiagų. REACH įpareigoja šių medžiagų gamintojus ir importuotojus surinkti trūkstantus duomenis, o tais atvejais, kai reikalingi duomenys nerandami, juos generuoti, įrodant cheminės medžiagos saugumą. Dalis informacijos apie cheminių medžiagų savybes ir poveikį bus pateikiama ir plačiajai visuomenei.

KO SIEKIAMA REACH REGLAMENTU?

Teisiniai reikalavimai nukreipti spręsti kelias problemas:

SAUGA

Dabar: Pramonėje naudojama tūkstančiai cheminių medžiagų, kurių poveikis žmonių sveikatai ir aplinkai nėra ištirtas. Tokios cheminės medžiagos patenka į įvairiausių produktus – nuo šampūnų iki automobilių. Visuomenės sveikata besirūpinančioms valstybinėms institucijoms tenka ištirti tas medžiagas, kurias jie numano esant pavojin-

gomis. Tačiau nuo 1993 metų rizikos vertinimui pagal ES teisinius reikalavimus spėta atrinkti tik 140 cheminių medžiagų, dar mažiau buvo visiškai įvertintos.

REACH teigia: Bet kurią ženkliais kiekiais gaminamą ar importuojamą medžiagą privalu iširti, nebent jau dabar apie ją esama pakankamai informacijos. Tyrimų išlaidas turi padengti gamintojas ar importuotojas.

PAVOJINGŲ CHEMINIŲ MEDŽIAGŲ PAKEITIMAS

Dabar: Nors kai kurios pavojingos cheminės medžiagos, pavyzdžiui, azodažai naudojami tekstilės ir odos pramonėje, yra uždraustos ar ribojamos ES rinkoje, kitos medžiagos tebėra naudojamos, nepaisant esamų požymių, jog jos gali sukelti vėžį, suardyti hormonų sistemą ar pan.

REACH teigia: Pramonės galės naudoti „labai didelį susirūpinimą keliančias medžiagas“ tik tuo atveju, jei gaus reikiamą leidimą (pagal REACH reglamentą - autorizaciją). Autorizacija bus suteikiama tik nustatytomis sąlygomis ir turės būti reguliariai atnaujinama, taip įmonės bus skatinamos ieškoti saugesnių alternatyvų.

INOVACIJŲ SKATINIMAS

Dabar galiojančios taisyklės įpareigoja įmones tirti „naujas“ chemines medžiagas (šiuo metu rinkoje yra 3000 tokių medžiagų), bet 100 000 „esamų“ cheminių medžiagų, kurios buvo rinkoje jau iki 1981 metų, taikoma išimtis. Taigi įmonėms yra paprasčiau ir pigiau apsieiti su „esamomis“ neiširtomis medžiagomis, nei kurti naujas.

REACH teigia: „Esamos“ cheminės medžiagos taip pat turi būti iširtos, taigi įmonėms verčiau imtis inovacijų siekiant pateikti vartotojams daugiau įvairių saugesnių cheminių medžiagų ir produktų.

KAŲ REIŠKIA „LABAI DIDELĮ SUSIRŪPINIMĄ KELIANČIOS CHEMINĖS MEDŽIAGOS“?

Sukelia vėžį ar mutacijas ar pažeidžia organizmo litynę funkciją (kancerogeninės, mutageninės, toksiškos reprodukcijai - CMRs).

Patvarios, linkusios bioakumuliuotis ir toksiškos - PBTs.

Itin patvarios ir kaupiasi organizme (labai patvarios ir labai linkusios bioakumuliuotis - vPvBs).

Sukelia rimtus ir negrįžtamus pakitimus žmogaus organizme ir aplinkoje, pvz., medžiagos, kurios pažeidžia hormoninę sistemą.

Pagrindiniai **REACH** elementai yra:

- Registracija – cheminių medžiagų gamintojai ir importuotojai privalo surinkti informaciją apie medžiagų savybes, naudojimą ir saugų tvarkymą, ir pateikti registracijai Europos cheminių medžiagų agentūrai.
- Įvertinimas – Europos cheminių medžiagų agentūra (ECHA) įvertins gamintojo ar importuotojo informaciją, pateiktą registracijos dokumentacijoje. ES šalių narių kompetetingos institucijos atliks cheminės medžiagos įvertinimą - ar medžiaga gali kelti riziką žmogaus sveikatai ir aplinkai.
- Autorizacija – ypač didelį susirūpinimą keliančių medžiagų naudojimui bus taikoma autorizacijos procedūra; minėtų medžiagų gamintojai ir importuotojai turės pateikti prašymą leidimui (autorizacijai) naudoti tokias medžiagas ir įrodyti, kad cheminės medžiagos keliami rizika yra tinkamai kontroliuojama, socialinė-ekonominė nauda panaudojus medžiagą yra svarbesnė nei jos keliami rizika, taip pat nėra tinkamų pakaitalų tai cheminei medžiagai ar technologiniam procesui.
- Apribojimai – procedūra taikoma pavojingoms cheminėms medžiagoms. Apribojimas gali reikšti draudimą gaminti, naudoti arba prekiauti chemine medžiaga.
- Tyrimų su stuburiniais gyvūnais sumažinimas bei privalomas dalijimasis esamais duomenimis apie atliktus tyrimus.
- Geresnis informacijos perdavimas apie cheminių medžiagų pavojus ir riziką bei rizikos valdymo priemonės pirmesniai ir tolesniai tiekimo grandinės dalyviui.
- Informacijos prieinamumas - laisvas priėjimas prie informacijos apie chemines medžiagas internete.

REACH per skaičių prizmę

Apie 1000 psl. sudaro naujajį REACH reglamentą (detali, visaapimanti nauja sistema).
Apie 30 000 cheminių medžiagų bus užregistruota per ateinančius 11 metų (daugiau informacijos).
Apie 500 naujų kancerogeninių, mutageninių, toksiškų reprodukcijai ir kt. žmogaus sveikatai pavojingų cheminių medžiagų, tikimasi, bus identifiukuota ateityje (daugiau tyrimų).
Milijardai litų bus sutaupyta sveikatos apsaugos sistemoje.

KOKIE YRA REACH PRIVALUMAI?

ŽINOK DAUGIAU – daugiau informacijos apie chemines medžiagas (jų keliamą pavojų), prieš joms patenkant į rinką.

ŽINOK, KĄ NAUDOJI - daugiau informacijos apie chemines medžiagas, kasdien naudojamuose produktuose (aiškesnis produktų ženklėjimas).

GERESNĖS KOKYBĖS PRODUKTAI – kancerogeninių, mutageninių, toksiškų reprodukcijai ir kt. žmogaus sveikatai pavojingų cheminių medžiagų apribojimas ar pakeitimas mažiau kenksmingomis.

SAUGESNI PRODUKTAI – saugesnių 1) cheminių medžiagų, 2) technologijų ir 3) produktų kūrimo skatinimas.

GERESNĖ JŪSŲ IR JŪSŲ VAIKŲ SVEIKATA – geresnė sveikata, naudojant kokybiškesnius produktus.

ŠVARESNE GYVENAMOJI APLINKA – švaresnė aplinka ir mažiau bandymų su sturbiniais gyvūnais.

TAUPYK PINIGUS – 1) mažesnė tarša - mažesnės užteršto geriamojo vandens ir dirvos išvalymo sąnaudos, 2) geresnė sveikata – mažiau brangių vaistų (daugiau informacijos - lentelėje „REACH per skaičių prizmę“).

KOKIA INFORMACIJA BUS PRIEINAMA VISUOMENEI?

ES piliečiai turi turėti priėjimą prie informacijos apie juos veikiančias chemines medžiagas ir tuo būdu priimti pagrįstus sprendimus dėl jų naudojimo. Būtent todėl Europos cheminių medžiagų agentūra sukurs duomenų bazę, prie kurios duomenų bus užtikrintas laisvas ir nesudėtingas priėjimas. Informacija (apie saugą ir aplinkos apsaugos aspektus) vartotojams, bei visuomeninėms organizacijoms, mokslininkams ir kitoms suinteresuotoms šalims, bus nemokamai prieinama per internetą.

- Cheminių medžiagų sąrašas kartu su:
 - klasifikavimo ir ženklavimo informacija
 - fizikinėmis ir cheminėmis savybėmis
 - išlikimu aplinkoje
 - toksikologinėmis ir ekotoksikologinėmis savybėmis
 - nuorodymais kaip saugiai naudoti
- Gamintojų pateikti saugos duomenų lapai (kuriuose pateikta informacija apie medžiagos ar preparato pavojingumą, siūlomos rizikos valdymo priemonės, skirtos kontroliuoti galimą pavojų žmonių sveikatai ir aplinkai).
- Cheminės medžiagos, kurių naudojimas Europos rinkoje yra ribojamas.

Ši informacija bus prieinama apie medžiagas, kurių gaminama ar importuojama ne mažiau kaip 1 tona per metus.

Dalis išsamios informacijos bus prieinama tik suinteresuotoms šalims, tokioms kaip gamintojai, naudotojai, importuotojai ar kt., o likusioji informacija bus konfidenciali, bus atsižvelgta į pagrindą pramonės teisę saugoti konfidencialią verslo informaciją.

KUR GALIMA RASTI INFORMACIJOS APIE REACH?

REACH reglamento rengimo procesas:

Europos Komisija Aplinkos generalinis direktoratas

http://ec.europa.eu/environment/chemicals/reach/reach_intro.htm

Europos Komisija Įmonių generalinis direktoratas

http://ec.europa.eu/enterprise/reach/index_en.htm

Europos cheminių medžiagų biuras

<http://ecb.jrc.it/REACH/>

Europos cheminių medžiagų agentūra

<http://www.hel2.fi/eca/eca.html>

DAUGIAU INFORMACIJOS GALITE RASTI KITŲ ORGANIZACIJŲ, SUSIJUSIŲ SU REACH REGLAMENTU, TINKLALAPIUOSE:

Aplinkos apsaugos agentūra

www.infochema.lt

Europos chemijos pramonės taryba:

<http://www.cefic.be/>

Europos cheminių medžiagų Ekotoksikologijos ir toksikologijos centras:

<http://www.ecetoc.org/>

Europos aplinkos biuras:

<http://www.eeb.org/>

Greenpeace:

www.greenpeace.org

WWF: Pasaulio gamtos fondas:

www.panda.org

Tarptautinis cheminių medžiagų sekretoriatas:

<http://www.chemsec.org/>

Europos vartotojų organizacija:

www.beuc.org

Europos profesinių sąjungų konfederacija:

www.etuc.org

Finansuojama

Švietimas ir kultūra

Leonardo da Vinci

Vadovaujantys partneriai

Aplinkos inžinerijos institutas
www.apini.lt
K. Donelaičio g. 20
LT - 44239 Kaunas
Lietuva

Kauno technologijos universitetas
K. Donelaičio g. 73
LT-44029 Kaunas
Lietuva

Partneriai

Baltijos aplinkos forumas - Latvija
www.bef.lv
Peldu g. 26 / 28, - 505
Rīga LV-1050
Latvija

Baltijos aplinkos forumas - Estija
www.bef.ee
Liimi g. 1 Talinas 10621
Estija

Baltijos aplinkos forumas - Lietuva
www.bef.lt
Vivulskio g. 14 / 8 - 6
LT-03110 Vilnius
Lietuva

IRCON

IRCON
www.ircon.cz
Ditrichova, 6 120 00 Praga 2
Čekijos respublika